

Хиткоялар

ОЛТИН БАРГ

(лирик новелла)

Олис-олислардаги юлдузлар дарахт барглари орасидан милтиллаб кўринади.

Азим чинор тагидаги ўриндикда ўтирган қиз билан йигит бир-бирларига зимдан қараб қўйиб, бирпас хаёл оғушига шўнгийдилар. Муҳаббат.

«Мен сени бир умрга севаман», жоним — дейди йигит хаёлан қизнинг тим қора сочларига тикилганча.

«Умрбод вафодор бўласизми?» — деб ўйлайди қиз.

Улар шундай — бир-бирларига хаёлан мурожаат этиб, хаёлан жавоб оладилар.

Чинор тагига бундай ёшлардан неча-нечаси келиб, «дардлашмайди» дейсиз. Уларнинг ҳаммаси ҳам муҳаббат ҳақида ўй сурадилар, суҳбатлашадилар. Кекса чинор эса уларнинг аҳду-паймонларини ўз баргларига шитирлатиб ёзиб олаверади...

Лекин бугун бир-бир қадам ташлаб келаётган икки кишини кўриб ажабланди. Булар — оппоқ доқа рўмол ўраган кампир билан ҳассага суяниб олган нуроний чол эди. Улар ҳам келиб, ўриндикқа ўтирдилар.

Аввалига чинор баргларини шовуллатиб, чол-кампирни турғизиб юбормоқчи, бу ерда сизларга нима бор, демоқчи бўлди. Кейин қани булар нима ҳақда гапиришларини бир билай-чи деб, жим қолди.

— Чарчаб, толиқиб қолмадингми?

— Йўқ, ўзингиз-чи?

— ... Эсингдами, худди шу жойда биринчи маротаба учрашгандик.

— Ҳа, эсимда. Назаримда, кечагина учрашгандекмиз.

Улар жим қолиб, ёшлиklarини эслай бошладилар...

Чинор шундагина чол-кампирни таниди. Баргларини шитирлатиб, чол-кампирнинг биринчи учрашувга келганларини эслади. Бундан роса эллик йил олдин экан.

Уларнинг учрашуви ёзиб қўйилган барги ҳам аллақачон олтин тусли бўлиб қолибди. Чинор қаттиқроқ шитирлаб, тилла баргни кампирнинг рўмоли устига туширди. Барг кампирни чўчитиб юборди.

— Вой, нима?

— Барг тушибди ...

Чол соқолини, оҳистагина тутамлаб, нималарнидир эслади шекилли, мис рангли ёноқларида жилмайиш пайдо бўлди.

— Ёшлигингда қандай ўт-олов, қандай шаддоод эдинг-а. Бир марта ўрик учига чиқиб кетганинг эсингдами? Ўшанда мен ҳам тезда орқангдан чиққанимда, дарахтма-дарахт ўтиб бог кўчага сакраб қочиб қолгандинг. Юрагим тоза шувуллаганди, — деди-да чол рўмол устидаги баргни олиб кўрсатди. Кампир чолнинг гапини эшитиб, жилмайган эди, нуроний юзи янада ёришиб, ўзи ҳам бир дам ёшаргандай бўлди.

— Оҳ, олтин ёшлигимиз.

Кекса чинор эса бир дам ҳайрон бўлиб қолди. Буларнинг иккинчи учрашувини ҳам баргларига ёзиш керакми? Бунақасини ҳеч ёзмаганди-ку? Лекин булар ҳам муҳаббат ҳақида уй суряптилар-ку?

Демак, ёзиш керак.

Чинор баргларини шитирлатиб ёза бошлади...

ШАФТОЛИ ГУЛЛАГАНДА

Ҳар баҳор шафтолизорга бориб, расм солишни хуш кўрадим. Уйимиздан унча узоқ бўлмагани учун катта ариқ ёқалаб, пиёда кетардим. Бу сафар ҳам яёв йўлга тушдим.

Ариқларда баҳорнинг биринчи лойқа суви тўлиб-тошиб оқарди. Осмонда қора булутлар бир дам тўпланиб, яна қайта ёйилиб кетар, енгил шамол эсарди. Сув бўйидаги кўкатлар орасидан ялпиз ҳиди гупиллаб димоққа уриларди. Узоқдан пушти гулли ҳарир пардага бурканган келинчакдек шафтолизор кўринди. Шафтолизордан бериқроқда ўсган икки ёш терак учлари сулув қизнинг икки ўрим сочидай ерга тегай-тегай дерди.

Терак тагидаги майсага ўтириб, расм чиза бошладим. Шамол шафтоли гулларининг япроқларини тўзитаркан, улар дамбадам альбомим устига келиб тушарди.

Расмни бўёқда бошлаётганимда кўк юзини яна қора булутлар қоплади. Шу пайт шафтолизор ичидан қоп-қора палахса тупроқни босиб, енгларини шимариб олган, ўн саккиз ёшлардаги олма юзли бир қиз ҳар хил ёввойи дала гулларида гулдаста ушлаб чиқиб қолди. Қани энди бир дақиқа тўхтаб турса-ю, қоматини қоғозга тушириб олсам. У эса ёнимдан бепарвогина ўтиб кетди. Лекин унинг кўзлари бир зум бўлсада альбомга назар ташлаганини сездим.

Бир пайт кўкдан бир-икки томчи тушди-ю, сўнгра ёмғир шаррос қуйиб юборди. Альбомни ёпиб, пана жой излаб қолдим. Узоқдаги кекса чинор дарахтига кўзим тушди. Югуриб чинор тагига борсам, бояги қиз ҳам шу ерда экан. Чинорнинг эгилган шохлари, қавариқ жойи қизни ёмғирдан сақларди. Уни ноқулай аҳволга солиб қўймаслик учун кетмоқчи бўлдим.

— Ёмғирда қаёққа борасиз, ивиб кетасиз-ку, — деди қиз енгларини тушираётиб. Мен ҳам чинор тагида қолдим.

Альбомни очиб, қоғозларимни тўғрилаб жойлаштираётгандим, қиз:

— Кўрсам бўладими? — деб қолди.

Расмларни узатдим. Қиз баъзи суратларга узоқ тикилиб қоларди. Мен қизга боқдим. Икки ўрим сочларини чамбарак қилиб олган, қулоқларида бежирим зирак.

Қўлларим беихтиёр қаламга югурди.

— Расмингизни чизсам бўладими?

— Шундай аҳволда-я?

— Ҳа, бир зумда чизаман.

— Майли.

Қаламни оқ қоғоз узра югуртира бошладим. Ҳаяжонланганим учунми қўлларим титрарди.

— Бўлдими? — деган сўз мени уйготгандек бўлди.

— Озроқ чаласи қолди-да.

— Чаласини кейин чизарсиз. Мана, ёмғир ҳам тиниб қолди, кетмасам бўлмайди. У шундай дея пана жойдан чиқди. Кўк юзи тиниқлашиб, атроф янада гўзаллашганди.

— Эртага вақтингиз бўлса, шу ерга келолсангиз, расмингизни тугатар эдим.

У жавоб ўрнига бир ёқимли жилмайди-ю, ёлғиз оёқ сўқмоқдан қишлоқ томон кўм-кўк нам майсаларни босиб жадал юриб кетди.

Лоақал исмини ҳам сўраб олмадим-а. Майли, эртага исмини ҳам, ўқиш жойини ҳам билиб оларман, деб ўйладим. Лекин у эртасига ҳам, индинига ҳам бу ерга келмади. Мен учун ундан бир хотира — тугалланмаган сурати қолган эди. Ҳанузгача ҳар баҳор ўша альбомни олиб, катта ариқ бўйлаб шафтолизор томон бораман. Ҳар сафар қизнинг мен ҳали чизиб улгурмаган бирон-бир белгиси кўз олдимда жонланиб, сурат тобора қизнинг ўзига ўхшаб борарди.

ХАРАКТЕРЛИ ҚИЗ

Ўқитувчимиз бизларга янги топшириқ берди. Характерли одамларнинг суратини чизиш. Альбомни олдим-у, ўқиш жойимизга яқин бўлган кўл бўйига бордим. Кўпдан-кўп характерли одамлар кўзга ташланарди, бироқ улар кўнармикин. Шундай хаёл билан боғ айланарканман, кўзим салқин ерга қўйилган ўриндиқларнинг бирида ўтирган қизга тушди. У китоб ўқишга берилиб кетган экан, ёнига бориб ўтирганимни ҳам пайқамай қолди. Мен қидираётган характерли одамлардан бири шу эканлигини пайқадим. Бурни пучуқ — бир, кўзлари катта — икки, лаблари қалин — уч ... қўллари эса узун, бироқ ўзи нозик. Лекин бу қиз бола бўлса, суратини чизишимга рухсат берармикан?

— Бир нимани сўрасам майлими? — дедим аввалига бир йўталиб олиб.

— Кўча тўла одам, шулардан сўрайверинг, — у менга қарамай, шундай деди-ю, яна китобга шўнғиди.

«Вой-бу, нози фироқни кўринг», деб ўйладим ичимда. Сўнг мулоимлик билан:

— Сизда ишим бор эди, — дедим.

Қиз менга ажабланиб қаради.

— Нима ишингиз бор?

— Биласизми, мен бўлажак рассомман. Характерли қиёфага эга бўлган қизлардан бирини ахтараётган эдим. Қарасам, сиз

жуда характерли экансиз. Агар рухсат берсангиз, суратингизни чизаман. Расмингиз кўргазмага қўйилади.

— Рассомман денг, — деди у, сўнг менга бошдан-оёқ назар ташлади, — ҳозирнинг ўзида чизиб бўласизми?

— Йўқ. Ҳар куни икки соатдан чизиб, ўн икки кунда тугатаман. Ҳаммаси бўлиб, йигирма тўрт соатда суратингиз тайёр бўлади.

Қиз бир оз ўйланиб қолди, сўнггра:

— Кўп вақт керак экан-ку, — деди афсуслангандек.

— Ҳар куни икки соатдан вақтингизни ажратсангиз, бас. Икки соат икки дақиқадай ўтиб кетадиган гап.

— Имм ... ҳалигидай, қаерда чизасиз?

— Хоҳласангиз шу ерда, табиат фонида чизаман. Ёки ўқиш жойимизда.

— Шу ерда бўла қолсин.

— Сизга минг раҳмат. Жуда ҳайрон бўлиб тургандим. Кечирасиз исмингиз нима, билмасам.

— Тожиниса.

Исми ҳам жисмига мос характерли экан, деб ўйладим.

Эртасига вақтли планшет кўтариб боғга келдим. У ўтирган экан.

— Ассалому алайкум, яхшимисиз, — деди у мени кўриб жилмайиб ўрнидан тураркан.

— Ваалайкум салом. Қани бошлайверамизми? — дедиму, планшет устидаги газетани олдим. Тожиниса лабини бир оз чўччайтириб, қаршимдаги скамейкага ўтирди.

— Бошингизни юқори кўтаринг, бир қўлингизни тиззангизга, иккинчи қўлингизни биринчи қўлингизнинг тирсагига қўйинг, — дедим.

Ҳадеганда қиз керакли ҳолатда туrolмади. Бир неча бор унга қандай ўтиришни кўрсатдим. Шундай сўнг анчагина тўғри ўтирди. Қаламни олиб оқ қоғоз узра югуртираётиб, ора-сира «бошингизни юқори кўтаринг», деб қўярдим. Секин-аста умумий чизиқларда ҳолати шакллана бошлади. Лекин у тезда чарчаб қолди шекилли, ортиқ бир кўринишда туrolмади. Бугунча шу бўлар, деб чизишдан тўхтадим ва эртага шу ерда учрашишга келишиб тарқалдик. Эртасига келиб суратини давом эттирдим. Пучуқ бурнини, қалин лабини қоғозга туширдим.

Кунлар ўтиши билан бирга орамизда аллақандай яқинлик пайдо бўлаётганини сездим. Баъзи кунлари суратни вақтлироқ тугатиб сайр этадиган, қайиқда учадиган ҳам бўлиб қолдик. Энди у менга кийик кўзли, бурни бежирим, лаблари гоят нозик бўлиб кўрина бошлади.

— Биласизми? — дедим ўн иккинчи куни, — сурат ўзимга ёқмаётибди. Сизнинг латиф қоматингиз бунда яхши кўринмаяпти.

— Бўлмаса, нима қиласиз?

— Келинг, яхшиси янгисини бошлаб қўяқолай. Розимисиз?

— Вой сизни қаранг-у, — деганча Тожиниса менга бир хўмрайиб қаради-да, кетиб қолди.

«Гапимдан хафа бўлди шекилли, эртага келармикан» деб ўйладим. Уйга қайтдим-у барибир хаёлим унда бўлиб қолди. Тунни беоромлик билан ўтказиб, ҳаяжонланганча боққа келсам, қўлида атиргул ушлаб Тожиниса таниш ўриндиқда ўтирар эди.

ҲАССА

Чол дунёдан кўз юмди. Кампир бу оғир мусибатдан сўнг хасталаниб ётиб қолди. Ўғиллари, неваралари бошида гирди капалак бўлиб, кўнглини овлашга интилдилар. Ниҳоят, кампир ёстикдан бошини кўтарди. Энг кичик невараси сиртига жездан нақшлар ишланган ҳасса олиб келди. Аммо, кампир фақат чоли тутган, беҳи навдасидан қилинган ҳассани қўлига олди. Ҳассага қараб туриб, кўзлари беихтиёр намланди. Водариг, яқиндагина чоли шу ҳассага суяниб юрарди-я. Кампир ҳассага таяниб, бир-икки қадам ташлади. Назарида ҳассага эмас, гўё чолига суяниб юраётгандай туюлди.

ЧОЛ ВА ҚУЁШ

Куннинг айнаи қизиган пайти.

Ҳамма ўзини соя-салқинга олади. Ҳатто қушлар ҳам.

Фақат юқори кўчада яшовчи бир чол эшиги олдидаги су-пачада ўтирарди. У қуёш нуридан баҳра оляпти шекилли, кўзлари юмилган. Гоҳи-гоҳида юзида жилмайиш пайдо бўлади.

Кучадан ўтаётган кишиларнинг баъзилари «кўкнори чол бўлса керак» деб ўйлаётган бўлса ажаб эмас. Чол гоҳи-гоҳида оёқларини силаб қўяр, кишилар буни кўриб «бод касали бор экан-да» деган хаёлга боришлари ҳам мумкин.

Мен яқинроқ танишиш мақсадида супача олдига бордим.

— Келинг, ўғлим, — деди чол қаршиларкан.

— Ассалому алайкум, отахон, бундай жазирамада ўтириб-сиз, аҳволингиз яхшими?

— Киши қаригач, нурга, офтобга интилувчан бўлиб қоларкан. Менинг бод касалим ҳам йўқ, кўкнори ҳам эмасман. Мен ҳозир шу жойда ўтирибману аъзойи баданим роҳатланаяпти. Оҳ, офатижон, офтоб, — деди-ю, яна кўзларини юмиб мудрай бошлади.

Куёш ҳам бор ҳароратини чолга тўкарди.

КЎКАЛДОШ

Кўкалдош мадрасаси олдидан ҳар куни ўтганим учунми у кўзимга бир оддий қадимий бино сифатида кўриниб, фавқулодда бирон нарса ҳис қилмасдим.

Бир куни Кўкалдош ёнида турган бир гуруҳ саёҳатчиларга кўзим тушди. Улар мадрасага ҳайрат билан боққанча фотоапаратларини шириқлатиб бинонинг турли четидан суратга олишар, менга нотаниш тилда бир-бирларига бинонинг безакларини кўрсатиб гаплашардилар.

Уларнинг юз-кўзларидаги ифодадан шундай бинолар яратган халққа таҳсинлар ўқишаётганини, ҳайратланишаётганини англадим.

Шу пайт вужудимни аллақандай ҳиссиёт эгаллади. Кўкалдош кўкка янада бўй чўзиб ажиб салобатга эга бўлгандек, гўё шу маҳалгача мен пайқаманган нарса «ялт» этиб ёнгандай бўлди.

Гурур билан дам саёҳатчиларга, дам Кўкалдошга боққанамча «Кечир мени, Кўкалдошим» дердим.

ҚЎҒИРЧОҚ

Лоланинг коптоғи Иброҳим амакининг ҳовлисига тушиб қолди. Лола қаддини букиб юрадиган, қовоғи ҳар доим со-

лиқ амакидан қўрқарди. Аммо, нега қўрқишини ўзи ҳам билмасди.

Энди бўлса коптоги келиб-келиб, унинг уйига тушиб кетди. У журъатсизлик билан ҳовлига кирди-ю, кўзи айвонда қўғирчоқ ушлаб ўтирган Иброҳим амакига тушди. Қўғирчоқни кўриб, қўрқувни ҳам, коптокни ҳам унутди.

— Амати, бу тимти? — сўради бийрон тил билан айвон олдида яқинлашиб.

— Ия, сенми, қизим. Буми ... ма, сен ола қол, — деди Иброҳим амаки бошини қўтариб.

Лола иккиланиб, бир муддат қўғирчоққа қараб қолди.

Иброҳим амаки Лоланинг қўнғироқ сочларини силади, хўрсинди. «Битта шунақа қақажоним бўлганида овуниб юрардим», — ўксиниб қўнглидан ўтказди. Бефарзандлик ўзини тўнг, одамови қилиб қўйганини энди тушунди.

— Ол, ола бер, — деди мулойимлик билан.

— Раҳмат, амати!

— Омон бўл, қизим ...

Лола бошини лиқиллатиб бир қўлида қўғирчоқ, бир қўлида копток билан эшикка йўналди.

— Яхши амати экан, — деди ўзича қувониб.

САЛОМ

Ўқишдан чиқиб, уйга келаётган эдим. Ўймакор эшик олдида бир қизалоқ тупроқ уйнар, «Ҳаммом пиш, аталай пиш», деганича дўппидек юмалоқ тупроқни қўли билан силарди. Мени кўрди-ю, бир зум жим қолди, кейин чангли қўлларини кўксига қўйиб:

— Ассалому алайкум, — деди ва яна ўйин билан овора бўлди.

Жавоб қайтардим-у, руҳим кўтарилиб кетди. Бу — менга берилган биринчи салом эди.

Ўзимни аллақандай катта одам бўлиб қолгандек ҳис қилдим.

БИЛМАС ЭДИМ

Муҳаббат. Гўзал қизлар билан неча бор суҳбатлашган бўлсам-да, биронтаси қўнғлимда узоқ яшаб қолмасди. Китоб

қахрамонларининг муҳаббат ишқида ўртаниб ёнишларини
ёзувчи хаёлининг маҳсули деб билардим.

О, билсам, гўр эканман.

Сен билан учрашдим-у, муҳаббат нималигини англадим.

Ҳижрон. Кутиш нималигини билмай, озода қушдек эркин
юрардим. Севгилимнинг рухсорини бир кўришни уйлаб, тун-
ларни бедор ўтказишимни билмас эдим. Сен билан учраш-
дим-у, ҳижрон азобини чеқдим.

Висол. Авваллари висол онлари нималигини тушуна олмас-
дим. Сен билан учрашдим-у, висол лаззатидан тотиб кўрдим.

Рашиқ. Бола бўлиб бировдан ҳеч нарсани қизганмаган эдим.
Сен билан учрашдим-у, қизганчиққа айландим. Йўқ, одамлар-
дан буюмларни эмас, ёлғиз сени қизгандим.

Бевафолик. Севги ҳеч қачон дарз кетмайди, у метин тош-
дек мустаҳкам бўлади деб тушуна бошлаган эдим.

О, билсам, бола эканман.

Сен билан учрашдим-у, вафосизлик аламини чеқдим.

Нафрат. Қабих кишилардан, ёмон одатлардан ёшлигимда
ҳам нафратланардим. Сен билан учрашдим-у, қабих кишилар-
дан, ёмон одатлардан эмас, балки бевафо қиздан ҳам нафрат-
ланишни ўргандим.

ИРОДА

«Мураббий йиқилаётган болани тутиб қолди. Унинг атро-
фида лўппи юзли кичкинтойлар шодон ўйнаб юрибди. Жаж-
жи қўлларида белкуракчани маҳкам ушлаганча, олдинроқда
бир бола ўйинчоқ машинага қум сояпти. Дарахтлар ораси-
дан эса қуёш нурлари мўралаб турибди». Залда ўтирганлар,
комиссия аъзолари бу суратга узоқ вақт сукут сақлаб қараб
қолдилар.

Сурат бир овоздан аъло баҳога сазовор бўлгани эълон
қилиниши билан залда қарсақлар янгради. Картина ёнида ўрта
бўйли, қорачадан келган, яноқлари бир оз туртиб чиққан йи-
гит турарди. Унинг пешонасини тер босган. Ҳаяжонланиб,
директор олдига яқинлашди.

— Бутун билим юрти номидан диплом ишингиз беш баҳо
олгани билан табриклайман.

Бу сўзларни эшитаркан, эшикка яқин жойда ўтирган, атлас кўйлакли қизнинг кўзлари беихтиёр намланди. У шошиб, қора сумкасидан дастурмолини олди, сўнг ташқарига йўналди. Офтобнинг оташ нафаси юзига урилди.

«Менинг ҳаққим йўқ, ортиқ кўришга. У мени кечирмайди. Ўзим унинг ўрнида бўлганимда кечирармидим?»

Қиз шундай хаёл билан узоқ вақтгача собиқ севгилиси — олқиш олган картина соҳибини ўйлаб кучаларда бемақсад айланиб юрди...

* * *

— Нима қилди, қўлимга деяпман?

— Кейин биласиз, кейин.

Врач, шундай, дея, Пўлат олдидан узоқлашди.

«Мен ўқишга боришим керак эди-ку. Ҳа, ҳа ... боғдан сурат чизиб келаётганимда ... Айтмоқчи бола тирикми?» — деб ўйлади Пўлат.

— Ҳамшира, бола тирикми?

— Ҳа, тирик қолди.

«Бола тирик бўлса, нега мен ётибман бу ерда. Чизган суратларим қаёқда қолдйикан». Бошини қия кўтариб кафтлари ўрнида дўппайиб турган бинтни кўрди. Шу пайт миясига бир нима зарб билан урилгандай бўлди. У яна ҳушидан кетди.

Шу куни олдига ота-онаси келиб кетди. Она ўглини кўриб юм-юм йиғлади, ота фақат «Бардам бўл, ўғлим» дея олди, холос.

Эртаси куни Пўлат анча тетиклашиб, кўзини очди-ю, хаёлига дастлаб Барно келди.

«Айтмоқчи, Барно билдимикин мени бу ерда ётганимни. У билан охирги маротаба қачон учрашдим? Тўрт кун у ҳафтадан, уч кун бу ҳафтадан, демак, етти кун бўлибди-да», — деб ўйлади Пўлат.

Орадан уч кун ўтгандан сўнг Барно елкасига оқ халат ташлаб келиб қолди. Оппоқ юзидаги қора холи унинг ҳуснини очган. Сочини юқорига қилиб олгани учун думалоқ юзи бироз чўзилгандай кўринади.

— Кеча эшитиб қолдим. Қаттиқ жароҳатландими қўлингиз?

— Назаримда, бармоқларимни кесиб ташлашганга ўхшайди.

— Нима деяпсиз? — деди Барно кўзларини катта очиб.

«Наҳотки сен мендан юз ўтгирсанг, Барно? Йўқ, у ачиняпти, холос», деб ўйлади Пулат унинг юзига боққанча.

Лекин Барно ортиқ келмади. Курсдош ўртоқлари келганда уларнинг юзида ачиниш ҳиссини пайқаб қолиб, юраги баттар сиқилди.

Бинтлар ечилган куни Пулат ўз қўлларини кўриб таниёлмай қолди. Иккала кафти йўқ. Унинг ўринда тирсагидан пастки қисми ораси операция йўли билан очилганди.

«Оташкуракнинг худди ўзи бўлибди», деб ўйлади Пулат алам билан.

Касалхонадан чиққандан сўнг беш-олти кунгача уйда ётди. Лекин тезда зерикиб қолди. Бир куни эрта тонгда туриб, кўчага чиқиб кетди.

Узоқ вақтгача кўчаларда айланиб юрди. Назарида, ҳаммаёқ ўзгариб қолгандек эди.

«Нега Барно касалхонага атиги бир маротаба келди?» Унинг хаёлига шу сўз қайта-қайта келарди. Пулат институт ёнига тушга яқин етиб келди-да, пойлай бошлади. Ниҳоят, дугонаси билан кулишганича Барно чиқди. Кўзи Пулатга тушган заҳоти у кулишдан тўхтаб, дугонасига бир нималарни айтиб, унинг олди-га яқинлашди.

— Салом, тузалиб кетдингизми?

Улар салқиндаги ўриндиққа бориб ўтирдилар. Орага оғир сукунат чўқди. Пулат гапни нимадан бошлашни билолмай хуноб бўларди. Барно тезроқ қўлларини кўра қолганда эди.

«Бармоқларим, кафтим йўқ дейми? Ҳа, шундай деганим яхши. Ахир бизнинг севгимиз мустаҳкам-ку. Кафт нима бўлибди. Барно иккала қўлим кетса ҳам барибир севади», деб ўйлади ички ғурур билан Пулат.

— Барно, биласизми, менинг кафтларим ўрнига мана булар қолди, — деди у қўлини кўрсатиб.

«Худди қисқичга ўхшайди» деган фикр Барнонинг миясига ялт этиб келди. «Энди мен уни бундай аҳволда қандай сева оламан? Ўртоқларим келиб-келиб ногиронни топдингми дейишмайдими? Аллақандай гўдак болани қутқазаман деб, шундай аҳволга тушибди-я», деб ўйлади Барно.

— Нега гапирмайсиз, Барно?

— Нима десам экан. Сиз ... тушунинг, мен қийин аҳволда қолдим. Келинг, яхшиси энди ...

Барно ўрнидан туриб, югуриб кетди.

Пўлат, «тўхтанг, Барно», демоқчи бўлганда, томоғига бир нима қадалиб қолгандай туюлди.

«Наҳотки севги шу бўлса?» — деб ўйлади алам билан Пўлат. Ўрнидан туриб тез-тез қадам ташлаб, сершовқин чорраҳага келди. Машиналар елиб ўтарди. Юк машинаси келаётганда асфальтга қадам ташлади.

Бирдан қаттиқ тормоз овози, шофёрнинг бақиргани эшитилди. Атрофига одамлар тўпланди.

— Ҳей йигитча, нима бало, ўлгинг келяптими?

— Ичиб олгандир-да.

Пўлат қизарганча тўпланганлар орасидан чиқиб, йўлка бўйлаб юриб кетди.

«Нега мен ўзимни ҳалок қилмоқчиман? Барнога ўчакишибми? Айбим нима?»

* * *

Планшетга оқ қоғозни қўйиб, қўлига қаламни олди. Лекин қўлидан қалам тез-тез тушиб кетар, қоғозда эса эгри-бугри чизиқлар пайдо бўларди. Хона деворларига осиглиқ суратларга кўз югуртирди.

«Наҳотки шулар сўнгги ишларим бўлиб қолса?» — деб ўйларди-ю, қаламни яна қоғоз узра юргиза бошларди. Кечаю кундуз қаламни қўймай, кўпдан-кўп қоғозларни бўяб ташлади.

Кунлар ўтиши билан қаламни эркинроқ юргизиб, тўғри чизиқлар тортадиган бўлиб қолди. Олдига чойнак, пиёлани қўйиб олиб суратини чизарди. Расм солишни биринчи бор худди шундай оддий буюмларнинг тасвирини чизишдан бошлаганди. Энди ҳаммасини қайтариш керак.

Кунлар ўтиши билан мураккаб шаклларни ҳам чизди, бўёқда ҳам ишлади.

Бир куни қоғоз папкадаги расмларни кўраётиб, Барнонинг суратини кўриб қолди.

Юраги увишгандай бўлди. Аввалига қўлига олиши билан йиртиб ташламоқчи бўлди-ю, лекин ўзини тутди. Назарида

суратдаги Барнонинг кўзлари «мен сизни севардим-ку» деб тургандай кўринди.

«Ҳа, унда мени севардинг. Шунинг учун охиригача тутатишим зарур. Ўша вақтдаги муҳаббатга лиммо-лим бўлган кўзларингни акс эттиришим керак», деб ўйлади Пулат.

Планшет устига расмни қўйиб, камчиликларини тўғрилай бошлади. Мўйқаламни юргизганча Барно билан учрашувларни эслай бошлади. Расмда Барно тирик инсондек, ҳозир гапириб юборадиган ҳолатда ғоят жонли, тўлақонли чиққанди.

* * *

Барно институт биносидан ёлғиз ўзи ўйчан қиёфада чиқди. Пулатни кўриши билан юзида беихтиёр жилмайиш пайдо бўлди-ю, дарҳол сўнди.

— Суратингизни олиб келгандим.

Пулат суратни Барнога узатди-ю, сўнгра кескин ўтирилиб, тез-тез юриб кетди.

ҚИЗИ ТУШМАГУР

Мастура хола уй йиғиштираётиб, қатор терилган тарелкалар тагидан кичкина хат топиб олди. Қизиқсиниб ёруққа олиб келди-да, ҳижжалаб ўқий бошлади.

— «Салом, Шоира. Кеча нега келмадингиз? Эртага боғда учрашайлик. Йўқ, деманг, келинг, кутаман. Мансур».

Мастура холанинг пешонасидаги ажинлар чуқурлашиб, оғир ўйга толди.

Нима қилсин? Қизини уришсинми? Қайси гуноҳи учун?

Эсида, ўн беш-ўн олти ёшларида қўшнининг ўғли Омон тез-тез уйларига девордан мўралаётганини пайқаб, дадаси Мастурани уйга қамаб қўйиб, Омонни маҳалла-қўй ўртасида бадном қилганди.

Шу маҳал эшиқдан ойдеккина Шоира кириб келди-ю, онасининг қўлидаги хатни кўриб, қизариб кетди.

— Қизим, бу хат саникимасми? Қарилик қурсин, кўзим тиниб ўқий олмадим.

«Ўқий олмадим»ни эшитиб Шоира енгил нафас олди.

— Арзимаган бир хат, ойижон. Ҳалиги, бугун институтда мажлис бўлади, борсам майлими?

— Борақол, қизим, борақол.

Шоира севинчдан онасини кучоқлади, сўнг зум ўтмай кийиниб чиқди.

— Бемаҳалга қолмагин.

Шоира, «хўп-хўп», деганича ҳовлидаги атиргуллардан бир нечтани узиб, эшик томон йўналди. Эшик ёпилиши билан Мастура хола:

— Вой, қизи тушмагур-ей, — деди-ю, бутун вужуди тўлқинланиб, лабларига табассум югурди.

САБОҚ

— Нечанчи курсда ўқийсан? — деган товуш эшитилди.

Ўтирилдим.

Ёнимда қарироқ, ёшига нисбатан юзи серажин бир киши турарди.

— Биринчи курсда, — ҳайрон бўлиб жавоб бердим.

— Қайси бўлимда?

— Расм ўқитувчилиги.

Рассомчилик мактабида ўқиётганимни қаердан билган экан, деб ҳайрон бўлдим.

— Мен ҳам ўқигандим бир пайтлар, — деди худди менинг саволимга жавоб бергандай.

— Ҳозир ҳам ижодий иш билан шугулланасизми?

— Этик мойловчилик қиламан.

— Нима?

— Мен ўттиз бешинчи йилларда ўқиганман, Олмаотада. У пайтларда қоғоз, бўёқ етишмасди.

Бир оз жим қолди. Юзига диққат билан қарадим. Пешонасида ажинлар қат-қатлашиб, кўзлари қисилган. Бу кўзлар алам-қайгуларни кўрганидан далолат бериб турарди.

— Тузуккина расм солардим.

У чуқур уҳ тортди. Намланган кўзларини гижимланган даст-румоли билан артди.

... Ёмон болаларга қўшилиб кетаётганимни ҳеч англамадим. Секин-секин ичишга ўргандим. Ўқишга хоҳласам бориб,

хоҳласам — бормадим. Баҳоларим пасайиб кетди ... Жим қолиб, бир пас бошини қуйи эгди, кейин яна гапини давом эттирди.

— Ўқишни ташлаб кетдим. Кўп йиллар ўтди. Бир куни ўзим ўқиган мактабга бориб қолдим. Менинг ҳам расмларим залда осиглиқ турган экан. Ўз расмимга қараб, беихтиёр кўзимдан ёш қуюлди ... Энди қўлларига планшет ушлаган ўқувчиларни кўриб қолсам, ёшлигим эсимга тушади.

У атрофга бир зум қараб турди-да, сўнг тили гапга бормай хайрлашиб узоқлашди. Шунда мен унинг қаддини букиб, бошини бир ёнга қийшайтириб юришини пайқаб қолдим. Воқеа менга қаттиқ таъсир қилди. Сўнг қўйнимдаги «яримта»ни олиб, бурчақда турган қути ичига улоқтирдим. Қирсиллаб синиши билан кўз олдимдаги туман тарқалиб, атроф ойдинлашгандай бўлди.

СУРАТ

Деворда осиглиқ турган суратни ҳар кўрганимда изтиробга тушаман. Неча маротаба олиб ташлашга ҳаракат қиламан-у, лекин олиб ташлай олмайман. Эҳтимол суратда маъсум боқиб турган кўзлар мени ўз шаштимдан қайтарар? Мунча ҳам қопқора-я бу кўзлар. Расм йиртилган бўлиб, у қайта бир-бирига ёпиштирилганди.

Унда боғдаги ўриндиқда қўлида гулдаста ушлаб ўтирган қиз тасвирланганди.

Эҳ, шу сурат бўлмаганда эди ...

Ўз севгилисига вафо қилмайдиган қизни севиб юрган эканман. Бироқ суратга ҳар гал қарайман-у, бу тахминимдан ўзим шубҳаланаман. Нега бахтиёр дамларим бир кунда, бир сонияда оёқ ости бўлиб кетди? Ким айбдор?

Уми ёки менми деган савол миямга келиши билан охириги учрашувимиз кўз олдимга келади. Ўшанда, кайфи бузуқ одамдек, ҳаво дам очилиб, дам қоронгулашиб турар эди. Боғдаги дарахтларнинг барглари шамолга бардош бера олмай тутдай тўкиларди. Ҳар бир барг ўзи куртак ёзиб ўсган шохчасидан ўкинч билан «чирт» этиб узиларди-да, буралиб-буралиб ерга ёки ариқ ичига тушарди. Шу куни Шоира кечикиб келиб, менга шу суратни кўрсатди.

— Биласизми, менга бу суратни бир ёш рассом йигит чи-
зиб берди.

Ичимни бир нарса тирнагандай бўлди.

— Эҳтимол қўлингиздаги гулни унга тақдим этгандирсиз.
Нега кеч қолдингиз, десам унинг олдида экансиз-да, — дедим
жаҳл билан.

— Ҳамид ака, бу нима деганингиз, — деди Шоира мендан
хафа бўлиб. — Қаранг, қандай чиройли чизилган сурат.

Шунда ўзим билмаган ҳолда дарров расмни қўлидан олиб,
йиртиб ташладим. Шоиранинг кулиб турган чехраси туман-
лашди-ю, бирдан югуриб кетиб қолди.

— Шоира, — деганимча қолдим.

Кўкда тўпланиб, ёйилиб турган булутларнинг сабрлари ту-
гагандай шаррос ёмғир қуйиб юборди. Терак барглари ёмғир
билан аралашиб юзимга урилар, лекин мен ҳеч нарса сезмас-
дим. Нима иш қилиб қўйдим? Нега унинг гапига ишонмадим?
Шу каби саволлар оқими тўхтовсиз миямга қуюлиб келар,
лекин биронтасига ҳам жавоб тополмасдим.

Кўп маҳалгача суратни ким чизганини тополмай юрдим.
Бир куни уйимизга ўртоғим Маҳкам келди. Кўпдан бери
кўришмагандик, чунки у иш билан алақайси шаҳарга кетган-
ди. У ҳали стулга ўтирмасдан, девордаги суратни кўриб қолиб,
олдига яқинроқ борди.

«Наҳотки, Маҳкам ...» деб ўйлашим билан у:

— Ия, мен чизган сурат-ку, — деб қолди. — Бўлажак қайли-
гим Раънонинг суратини чизмоқчи бўлганимда, шу ўртоғини
бошлаб келган эди. Раънонинг илтимоси билан унинг суратини
ҳам чизгандим. Хўш, бу суратдаги қиз сенга ким бўлади? Ё
сенинг ... — Маҳкам ҳамма нарсани тушунгандай, жим қолди.

Мен суратта қараганимча қотиб қолгандим. Назаримда, Шои-
ранинг кўзлари «Ана эшитдингми, рашкчи» дегандай туюлди.

АРИЗА

Салқин шабада эсди.

Терак учига келган ой, симёғочга осилган фонусдек, Абдуса-
мадининг юзини ёритарди. Атрофни сукунат чуллаган. Нима қилиш
керак? Уч-тўрт кундан бери ўқишдан чиқиб, шу ерга келади-ю,

хаёлга ботганча миясидаги гужгон саволларга жавоб излайди. Бургун ҳам қаттиқ сочларини тез-тез силаб, қалин қошларини бири-бирига туташтириб, сойга тушаётган терак аксига қаради. Сўнгра оёқ остидаги тошлардан бирини олиб сойга отганди, «шўлп» этган овоз эшитилиб, ойнинг акси сув бетида қалқиди.

«Наҳотки келажақда бировлар қўлида шу тошдай отилиб юрсам? — деб ўйлай бошлади у беихтиёр. — Нега мен шуни ўқишга кирмасимдан олдин отамга тушунтирмадим. Афсус, армиядан қолибман-у, ҳаётда ўз ўрнимни йўқотибман. Қандай қилиб ўзим севмаган фанда ўқишни давом эттира оламан? Кейин-чи? Мен ҳам шу тошдек бир кун ҳаётда ўз ўрнимни тополмай чўкаман. Нима қилиш керак?»

Абдусамад бир фикрга келгандай, уйлари томон шахдам юриб кетди. Эртаси куни Абдусамад институтга дадаси олиб берган ялтироқ қора портфелсиз борди. Костюмининг ич чўнтагида эса ректор номига ёзилган ариза бор эди.

МЕРГАН

— Эй, қўясанларми ... ёки битта-яримтангни бир уриб пачоқ қилиб қўяйми. Бу қанақаси, тош отавериб томимни чилдирма қилиб юбордиларинг-ку! Йўқол ҳозир ҳамманг кўзимдан ...

Қўлида ўқлоғи билан болаларга дағдаға қилиб турган Тургун ака кўчанинг бошида келаётган бир болага кўзи тушди-ю, нафаси ичига тушиб кетди. Баданни жунжитадиган «изгирин» сочиб турган қовоғи дарҳол қиш чилласидаги нурсиз қуёшдек очилиб кетди. Бола эса қўлида рогатка, қўйни тўла тош, толлардаги чумчуқларни чирқиллатар, теккиза олмагач, яна ота бошларди.

— Келинг-келинг, оббо Сотимжон-ей, бу қуш овига чиқибдилар-а, баракалла-баракалла. Хўб яхши иш қилибсиз-да. Хўш, ўлжа қандай, ўлжа. Битта-яримта дайди қушчани уриб туширдиларми?

Бола қўйлагининг енги билан бурнини артаркан, йиғлам-сираб «йўқ, уялмадим» деди.

— Э, шундайми, ҳозир-да, ҳозир. Ана мусича, қани бир отинг-чи.

Тургун ака ўзининг уйи олдидаги толга қўнган мусичани кўрсатди. Бола гапга парво қилмай, қушни пойлади-да, резинка-

ни чўзиб қўйиб юборди. Тош тўғри бориб, Тургун ака уйининг катта деразаси кўзига тегди. Дераза ойнаси чил-чил синиб ерга тушди.

— Ия, мўлжал шундай бўлган экан-да, ҳечқиси йўқ. Асло хафа бўлманг.

Тургун ака ичидан зил кетса ҳам боланинг кўнглини олишга ҳаракат қиларди. Бола бир оз ўралашиб турди-да, толга қарай-қарай, тор кўчага кириб кетди.

— Хўжайиннинг ўғиллари бўлади. Ўзиям катта бўлса чивиннинг кўзини пойлайдиган мерган чиқади-да, — деди Тургун ака боланинг орқасидан қараб қоларкан. — Оббо азамат-ей, худди отасининг ўзи-я.

«ИЖОДКОР»

Ўрта бўйли, қорачадан келган, қийиқ кўзли Ўктам исмли дўстим ўзининг ажойиб қарашлари билан мени лол қолдирарди. Очигини айтганда, у гапга устаси фаранг бўлиб, йўқ нарсани бордек, борни йўқдек қилиб кўрсатиш қобилиятига эга эди. Шу сабабли дарсда ўқитувчи доскага чақириб қолса, у шундай тез гапириб тўқиб-бичиб ташлардики, оқибатда ўқитувчи «аъло» баҳо қўйибгина қолмай, бошқаларни ундан ўрнак олишга ҳам чақирарди.

Бундай муваффақиятга эришишига сабаб, Ўктамнинг айтишича, гапирётганда образга кириб кетиши экан.

Қизлар билан гаплашишни ҳам ... Айтмоқчи, қизлар билан қандай суҳбатлашиши бу ҳикоямизнинг мавзуи эмас. Мен унинг ҳали ёзилмаган, лекин келажақда албатта ёзажак «асар»ларидан намуналар келтирмоқчиман.

Шундай қилиб, Ўктамга йўлда ёки трамвайда илҳом париси сўрамасдан ташриф буюриб қоларди. Шунда у бир нуқтага ёки тўғридан-тўғри вагонда кетаётган бирор-бир кишининг шапкаси ёки дўпписига боққанича «ижод» қилиб ташлайверарди.

Масалан, у кўчада тўхтаб турган машинага боқиб:

— Машина юрмаса, у бир ерда тўхтаб туради. Механика ҳақида танқидий мулоҳазалар. Ў. Аҳмедов. Асарлар, 168-бет, — деб қўярди. Мен эса жилмайганимча унинг фикрларига қўшилиб, ҳатто қувватлаб турардим.

Яъни:

— Ўқтам Аҳмедов вагон деразасидан боқа туриб, бир жиламайиб кўйди. Олим Ў. Аҳмедов ҳақида эсдаликлар. А. Камолов Асарлар, 9-бет, — каби сўзларни айтардим.

Ўқтам сўзимдан таъсирланиб, янада гайрат билан ижода эта бошларди.

Мана, унинг ижодидан намуналар:

«Анқайма, лалайма, тўғри ўтир, шалпайма. Бўлмаса дарсни тушунолмай қоласан. Таълим ва тарбия ҳақида. Ў. Аҳмедов. Асарлар, 403-бет».

«Ёзда ҳавонинг иссиқ келиши қишда ёқилган ўтин-кўмирнинг оз-кўплигига боғлиқ. Об-ҳаво ҳақида. Ў. Аҳмедов. Асарлар, 8-бет».

«Гул тикансиз бўлмайди, қуш қанотсиз. Табиат ҳақида фалсафий қарашлар. Ў. Аҳмедов. Асарлар, 58-бет».

«Сув ўтни ўтиради, резинка қаламда ёзилган хатни. Ҳикматли сўзлар. Ў. Аҳмедов. Асарлар, 23-бет».

«Сичқон филнинг узоқ аждоди, мушук йўлбарснинг, чулвалчанг илоннинг. Ҳайвонларнинг келиб чиқиши ҳақида мулоҳазалар. Ў. Аҳмедов. Асарлар, 48-бет».

Кўриб турибсизки, дўстим томонидан айтилган фикрлар ўзининг «теранлиги» билан ўқувчини «ўйлантириб» қўяди.

Ҳозирги кунда у:

«Сув қайнамаса, бугга айланмайди» ва «Қор осмондан ёғади» каби муҳим фикрларини ёзилажак асарларининг қай бир жиладига киритиш устида бош қотирмоқда. Булар муваффақиятли ҳал этилгач, у «Қушларнинг учиши уларнинг қанотларига боғлиқ», деган янги йирик илмий асарида қушлар қанотсиз минг метрга учолмасликларини исбот қилмоқчи.

